

KONGL. MAJ:TS

BEFALLNINGSHAFVANDES

öfver

VÄSTERNORRLANDS LÄN

till Kongl. Maj:t år 1828 afgifne

Fem - Års - Berättelse.

16.

STOCKHOLM,
tryckt hos JOH. HÆGGSTRÖM, 1829.

INLEDNING TILL

**Kongl. Maj:ts befallningshafvandes
femårsberättelse för åren ... –
Stockholm, 1823-1857.**

Täckningsår: 1817/1821-1851/55.

Kungl. Maj:ts överståthållares i Stockholms stad och Kungl. Maj:ts befallningshavandes i Sveriges län till Kungl. Maj:t femårsberättelser.

Vissa femårsperioder finns även tabellbilagor.

Berättelserna innehåller följande avdelningar:

- Länets allmänna beskaflenhet
- Innevånare
- Näringar
- Politisk författning
- Städer

Efterföljare:

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetad och utgivet av Statistiska centralbyrån. – Stockholm, 1863-1912.

Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes öfver Västernorrlands Län till Kongl. Maj:t år 1828 afgifne Fem-Års-Berättelse.

Vid digitaliseringen har en innehållsförteckning skapats och lags till.

KONGL. MAJ:TS

BEFALLNINGSHAFVANDES

öfver

VÄSTERNORRLANDS LÄN

till Kongl. Maj:t år 1828 afgifne

Fem - Års - Berättelse.

16.

STOCKHOLM,
tryckt hos JOH. HÆGGSTRÖM, 1829.

INNEHÅLL

	Sid.
Underdånig berättelse.....	5.
1:o Länets Allmänna Beskaffenhet.....	5.
2:o Invånare.....	6.
Folkmängden.....	6.
Folket.....	7.
3:o Näringar.....	8.
Jordbruk.....	8.
Boskaps skötsel.....	10.
Skogar.....	14.
Bergsrörelse.....	17.
Fabriker, Bruk och andre Näringar, hvilka icke tillhöra Bergsrörelsen.....	18.
Binäringar.....	19.
Handel - i Landet.....	22.
4:o Politisk författning.....	23.
Kammar Verk.....	23.
Stats Bidrag.....	23.
Politi.....	26.
5:o Städer.....	27.
Hernösands Stad.....	27.
Sundsvalls Stad.....	34.

Stormågtigste AllerNådigste Konung!

Till Eder Kongl. Maj:t får jag den Nå.
den, att härhos underdånigst öfverlemnas
Fem-Års-Berättelsen, med tillhörande Ta.

beller, för detta mig Nådigt anförtrödda
Väster-Norrlands Län.

Med djupaste vördnad, trohet och nit
framhärda

Stormågtigste AllerNådigste Koning!
Eders Kongl. Maj:ts

undedånigste, tropligtig-
ste tjenare och undersåte

H. MÖRNER,

Sv. Hillberg.

Hernösand å Lands-Cancelliet
den 15 Augusti 1828.

konungens Befallningshafvan-
des i Väster Norrlands Län
Fem-Års-Berättelse, år 1828.

1:0 Länets allmänna Beskaf-
fenhet.

Såsom 1822 års Berättelse innehåller, består Väster-Norrlands Län, hvars arealvidd utgör 217 qvadratmil, till det mästa af berg, sjöar, skogar och kärr. Endast i mellanliggande dalar samt vid Sjö-Elf- och Hafs-stränderne, förekommer den odlade och odlingsbara marken, hvaribland sällan öppna slätter utaf större vidd. Af denna Länets beskaffenhet, jemte det nordliga läget äro hårdare klimat och korta somrar samt årsväxtens deraf följande äfventyr för frostskada naturliga följder. Utom de stora Ångerman - Jndahls- och Ljunga-Elfverne, finnas i Länets flere mindre vattendrag. Jordmonen är af åtskillige slag, men lera och lermjuna rådande. I Fjället eller de högre och från kusten aflägsne trakterne, är den mycket mager, sandblandad och bottenlös.

Blott i desse trakter finnas Nybyggen och lägenheter därtill. Det är i synnerhet där, som frostlåndhet öfverklagas, men den skall småningom försvinna, i den mån odlingen fortgår, och denna åter skall fortskyndas, i den mån kronoskogarne hinna afinätas och afvittras samt Nybyggen derefter tilldelas. Sjöars och myrors uttappning, hvarpå allmogén, de sednare åren, fortfarit att med särdeles flit arbeta, har otvifvelagtigt verkat förmodligt på klimatet och utgör, jemte de numera slutade Elfrensningarne, de enda anstalter, hvarigenom Länets naturliga beskaffenhet, under samma tid, blifvit förbättrad.

2:o. kvånare.

Folkmängden, utgörande i hela Länet, Städerna inbegripne, 72,241 personer, eller mantalsskrifne af mankönnet 19,803 och af qvinnkönnet 22,232, samt mantalsfrie af det förra 14,296 och af det sednare 15,910, har således, oaktadt smittkoppor år 1824 härjade i flere Socknar af Länet, under de sist förflutne fem åren, ökats med 6273 personer, till folje af ett eljest godt

helso-tillstånd, och de tillfällen till bosättning, som fortfarande Nybygges och Torp-anläggningar, jemte hemmansklyfningar, erbjudit i ett land, hvars infödingar högst ogerna utflytta derifrån.

Folket utmärker sig i allmänhet för bildning, sedlighet och arbetsamhet. Det lefver tarfligt och älskar snygghet, som likväl, beträffande ungdomens kläder, urartat till yppighet. Allmogen saknar icke eller inom sig handtverkare af alla slag, till följande af en tämligen allmän fallenhet för handaslöjder, och välmågan i landet, genom 1821 års missväxt, betydligt minskad, har, under de påföljde goda åren, varit i jemt tilltagande. I anseende till Länets ringa befolkning emot vidden, jemte de flere näringsutvägar, som stå arbetaren öppne och det inrita, de oskick, att drängar och pigor, i goda år, sätta sig för sig sjelfve, har klagan börjat förspörjas öfver brist på tjenstefolk. Dagsverkspriserne upgå, på fri kost: från 12 till 20 sk; på egen, från 24; sk till 40 sk; samt för häst och karl från 32 sk. till En Riksdaler, allt Banco, efter årstidens beskaffenhet.

3:o Näringar.

Jordbruk. I de trakter af Länets, der jordmonen är af bättre beskaffenhet, trädes en tredjedel af åkern och i vissa Socknar hälften; hvaremot Fjällboernes sandiga åkrar hvarken tåla eller behöfva tråde, emedan den magra jorden, som, oskydad af gröda, skulle allt för mycket uptorkas och ytterligare utmagra, medgifver, utan fara för ogräs, det fortsatta gödslande, hvarpå åkrens fortfarande bördighet derstädes följakteligen beror; och är ensäde af korn, i desse trakter, det mäst vanliga. Växelbruk nyttjas i Länets af ganska få. Der en del af åkren, såsom berördt är, trädes, besås det öfriga eller hälften, högst tvåtredjedelar af åkervidden med ungefär en sjetedel råg emot fem sjettedelar korn; hvarjemte trädesjorden, i anseende till åkrens ringhet, begagnas för något mindre utsäde af ärter, såsom ett i landet osäkert sädesslag, utan att trädets välgörande verkan deraf skall förminskas. Å en kallade Nyristor eller upplöjde, mindre växande

växande ängesskiften, är utsädet Hafra, Bland säd och Korn. Svedjelanden, där sådane äro att tillgå, gifva någon mindre afkastning i Råg. För Hvete-sädd, som sällan försökes, äro ortens somrar för korta. Odlingen af Potatoes är i Länets allmän och förskaffar allmogen ett hufvudsakeligt födoämne. Den planteras, med Ahl eller Plog, mäst på trädes-åker, som alltid året därpå besås med Korn. Till husbehof odlas, Kål, Kålrötter och Rofvor tämeligen allmänt, men öfrige trädgårds-växter allenast af Ståndspersoner. Lin-afskatningen är i allmänhet tillräcklig för Länets behof och medgifver i Norra Ångermanland jemväl någon afsättning, hvar emot odlingen af Hampa allenast här och där idkas, äfvensom tjenlig jord för Humla, på sina ställen, skall saknas.

Oaktadt folkmängdens nog betydliga förökning, svarar, med vilkor af hushållning, Sädes-productionen, i medelmåttige år, mot Länets behof, och iemnar, i goda, ett vackert öfverskott till Städerna och ortens flere bruk, hvilket

Fem-Års-Berättelse öfv. Väster-Norrlands Län. 2

bevisar, att jordbruket, trots climatets hårdhet och den svaga jordmonen, gjort, under de sednare åren, ytterligare framsteg, särdeles i de trakter, där skogarne uphört att gifva en lättare vunnen afkastning, såsom ock i allmänhet genom tillkomne Nybyggen, torp och hemmansrökar, jemte den upmuntran, som Ståndspersonernes exempel och de idogare Landtbrukarnes erhållne hedersbelöningar må hafva verkat. Sjöars och myrors utdikning, upmuntrad af Länets Hus-hålls-Sällskap, har fortfarit att vara ett kärt föremål för odlings-fliten, likasom stenbrytning och rothuggning, där andre odlingstillfällen sig icke föredt.

Förbättrade åkerbruks metoder eller redskap äro, under de sista fem åren, ej införde, och mekaniska inrättningar till besparande af jordbrukarens arbetskraft förekomma icke eller, utom några tröskverk.

Boskaps skötsel utgör, näst jordbruket, ortens förnämsta näring. Fodertillgångens förhållande mot åkervidden är mycket olika, men i allmänhet synes foderkun-

na påräknas af fem tunnland äng för hvarje tunnland af den i bruk varande åkren samt den odlade och sjelfväxande ängen afkasta från 20 till 150 Lispund hö på tunnlandet.

Ånges-odlingen sker medelst upplöjning årligen af något mindre växande Ånges skifte, som, innan det åter till gräsvall igenlägges, gödslas och skördas ett, två eller högst tre år efter hvarandra, under namn af nyrista. Med föga håg för artificiell gödselberedning, lägger jordbrukaren sin sorgfälliga vård på moderåkren och använder där sitt gödselöfverflöd till största delen, så att ängen ej njuter den skötsel, som vederborde. Dock har den, på berörde sätt, ej mindre än genom stenbrytning och sidländ marksdikning, under de sednare åren, småningom förbättrats och hålles nu vid någorlunda bördighet; hvarjemte nyupptagningar, till betydlig vidd, skjedd. Stallfodring öfver

sommaren brukas icke utan kreaturen utsläppas vid företa bete i början af Juni; och återgå till sitt vinterqvarter i October.

Betesmarken är i Fjällbygden god, men i kustlandet och Länets mer bebodde trakter ofta så otillräcklig, att boskapen måste föras till bete vid så kallade Fäbodar, understundom till flere mils afstånd. Ibland kreaturen, äro hästarne, som mästadels med endast hö utfordras, vanligen goda och starka. Ko-kreaturen, vinter födde med halm och det sämre fodret, äga medelmåttig storlek och godhet. Fåren äro af svag och dålig, men svinen af någorlunda beskaffenhet. Getter lidas blott i Fjällbygden. Till får-racens förbättrande äro, genom Kongl. Maj:ts Nådiga omsorger, 50 stycken Skottiska får från Schäferierne i Jemtland till detta Län aflemnade och, år 1825 om hösten, till fem Schäferi Interessenter utdelade. Nämnde antal får vid samtelige Schäferierne

har redan fördubblats, och man emotser icke utan anledning desse Schäferiers ytterligare framgång samt följakteligen äfven ernåendet af det med dem åsyftade välgörande ändamål.

Ladugårds afkastningen är icke allenast tillräcklig för Länets behof, utan lemnar ock ett betydligt öfverskott till afsättning på andre orter. Ladugårds skötseln är följaktligen, särdeles i Fjälltrakterne, där åkerlandet gifver en ringa och osäker afkastning, af mycken vigt för jordbrukaren, men kan icke sägas hafva, under de sednare åren, vunnit mycken förbättring, ehuru den utvidgas jemte jordbruket, af enahanda orsaker, som det. Vid ett ökakt höbord, ökar allmogen, i synnerhet där ymnigare sommarbete finnes, gerna till det yttersta antalet af kreatur, så att en ständig förknappning vid utfodringen råder och utan tvifvel har till följd, om just icke Boskaps-afvelns försämring, åtminstone

en mindre afkomst, än om fodertillgången emellan färre och bättre födde kreatur fördelades. Af Länets Hushålls-Sällskap, äro premier utsatte från 66 R:dr 32 sk. till 13 R:dr 16 sk. Banco för odlings företag till foder tillgångens förökning samt Ladugårds-skötselns förbättrande så medelst, på det undanrödjas må det missförhållande, som nog allmänt ägt rum under dessa sednare åren, att den öppna åkerjorden, i en ganska betydlig mon, blifvit utvidgad, utan att tillgången af hö och foder-växter i samma mon ökats. Ladugårds effecterne äro lätt afsättelige och betalas väl, och af någon allmän boskaps sjuka är orten, sedan förra Års berättelsen icke hemsökt.

Skogar. Desse äro i allmänhet vidsträckte och tillhöra dels kronan, dels enskildtes; och har tunnlandtalet å kronans allmänningar, hvaraf minsta delen ännu hunnit affattas och afvittras, icke kunnat i Tabellen an-

norlunda, än ungefärligen, dock häldre under än öfver det rätta, upgifvas. Endast frampå bygden eller närmare hafs och Elf-kusterne, har en del Socknar och byar så ringa skogsområde, att ved och timmer måste annorstädes anskaffas, under det Fjällboerne till större delen, äga en Skogstillgång vida öfver sitt behof, men däremot, i anseende till aflägsenheten från Sjökosten och flottbara vattudrag, ofta sakna tillfälle att af detta öfverflöd draga någon vinning. Skogens godhet är olika. På ett medel-afstånd emellan frambygden och fjället, forlfar den att vara bäst. Vid kusten, är skogen mycket medtagen, och på fjället är jordmonen så mager, att träden behöfva en återväxt tid af 250 till 300 år. En eller annan Sockne-allmänning finnes, men de enskildte byskogarne hafva mästadels undergått En- eller storskifte. Af kronoskogarnen yttjas några, dels under recognition, för Jernbrukens behof

af kol och byggnadsvirke, dels ock, emot Stubbören, till fällande af ett bestämdt antal Sågträd årligen för vissa Sågverk. Andre äro, emot årlig afrads-skatt i smör, uplåtna till mulbetes nyttning, med förbehåll om kronans fria disposition. Utöfver hvad författningarne innehålla, hafva, till Skogarnes vård, någre anstalter ej vidtagits, ehuru misshushållning med skogen troligtvis sker, särdeles genom tillåten salusågnings öfverskridande, som, jemte utvägar till förekommande däraf, är ett ämne, hvaröfver Kongl. Maj:t i Nåder infordrat och Konungens Befallningshafvande, den 6 Junii förledit är sitt underdåniga Betänkande afgifvit; varande till Skogsvård och trädplantering i synnerhet å smärre jordlägenheter, sex årliga premier om Tio R:dr Banco hvardera, utaf Kongl. Landthruks Academien utsatte Brännstof nyttjas icke, ehuru väl en del my-

rors svalband skall kunna dertill användas, men till skogens besparing, äro, på några få ställen, Fåhus och kortare Gärdesgårdar af Sten upförde, äfvensom dels sågad Takved, dels de varaktige och icke eldfarlige sticktaken, på flere orter af Länets, vunnit buskap.

Bergsrörelse. Under de fem sist-förflutne åren, har, i Länets, ingen Grufva blifvit af öde eller å nyo uptagen. Trenne malm-anledningar, som blifvit inmutade, nämligen Tåsjö-berget i Fjällsjö-Socken, Lindsjö-berget i Altmars Socken och ett berg i Gudmunrå Socken, hafva, vid närmare undersökning, befunnits för fattige att bearbetas. Dock är, i Tåsjö-berget, anläggningen af ett Alunverk påtänkt. Hernö-Blyertsgrufva är ödelagd. Gynnade af goda vattendrag och skogar, hafva Länets fyra Masugnar och sexton Jernverk med tillhörande Manufaktur-och spikhammare, i anseerde till nedsatt spannemåls och tackjerns-pris, de sednare åren, njutit en förmonligare conjunctur. De bidraga ock i sin mon till underhållande af en mängd ardetsfolk, ej mindre än till penninge förtjenst för allmogen, genom kolning och spannemåls afsättning; varande, vid Lögöbruk, försök gjordt, att tillverka kol uti

Fem-Års-Berättelse öfv. Väster Norrlands Län 3

tegelugnar, och resultatet har visat fördelagtigheten deraf. Antalet af de personer, som sysselsättas vid Bergsrörelsen upgår till 620, tillverkningen till ungefär 15,000 Skeppund, stål manufactur-smide inberäknadt, och värdet till omkring 300,000 R:dr Banco årligen.

Fabriker, Bruk och andre Näringar,
hvilka icke tillhöra Bergsrörelsen.

Sådane äro, å Landet, Sandö och Sjönviks Glasbruk, Nyede Pappersbruk, Vifsta - Skeppsvarf, samt Tullmjölqvarnar, Salusågar, och Tegelbruk, till antal enligt Tabellen. Vid Glasbruken, som äro i afseende på communicationen, väl belägne och hafva god ved tillgång, arbeta tillhopa 60 personer, och årliga tillverknings-summan antages till 40,000 R:dr. Pappersbruket, det enda norr om Helsingland, har hittills icke varit så förestådt, att någon särdeles vinst deraf ägaren tillflutit. Det upgifves sysselsätta 4 a 5 personer och tillverka 700 Ris papper till ett värde af 1700 R:dr, Makulatur och förhydningspapper inberäknadt. Till utskeppning på utrikes ort af bräder, men sällan af jern, reder Vifsta Skepps-Varf för det närvarande Sju Skepp och Briggar från 78 till 245 Lästers dräktighet. Mjölqvarnarne underhållas med säker, dock

ej hög vinst, för ägarne, i anseende till mängden af Husbehofsqvarnar. Salusågarne, som, med undantag af de finbladige, skötas med ägarens eget folk, tillverka ett anseeligt tolfotal sämre bräder, som, detta år, betalas mycket lågt, men, i bättre conjunctur, indragit betydliga penninge summor i Länet; ntgörande, för de sista fem åren, tillverkningens belopp öfverhufvud minst 20,000 tolfter i tvåtumsräkning och värdet 60,000 R:dr Banco. Af de bägge Tegelbruken, för hvilka tjenlig lera saknas, är allenast det ena af någon vigt. Detta tillhör Utansjö-Bruk och tillverkar, drifvet af dess folk, 15,000 murtegel till ett värde af 300 R:dr. En vallmarastamp i Gudmunrå, obetydlig.

Binäringar. Hit kan Jagt, för detta Län, numera ej räknas, emedan den allenast i Fjäll-Socknarne idkas tillfälligtvis. Strömmings-fångsten, som för en del kustboer är en hufvudsaklig binäring, har under de sistförflutne fem åren, varit mer och mindre lönande. Egentligen idkas Strömmings-fisket härstädes utaf Borgare från Hernösand, Sundsvall och Gefle, emot arende till Kronan eller strandägarne och ofta gemensamt med de sednare. Laxfisket har, under nämnde tid, men ej i år, fort-

farit att vara rätt ymnigt. Afsättningen, utom Länets, af Lax och Strömming antages, per mediuw, till 6,000 R:dr Banco om året. Af Sik och andre fiskslag, är fångsten obetydlig. Tjårubränning, till hvars uphjälpande Länets Hushållnings-Sällskap haft mindre premier utsatte, synes väl så medelst hafva vunnit någon förkofran; dock kan den ännu ej upgifvas såsom en näring i orten, men bör efter min tanke, på många ställen, kunna bringas därhän, under det skogarnes aflägsenhet och däraf följande kostsam transport, på andre, torde lägga hinder i vägen. Däremot gör allmogen sig någon förtjenst med kolning för Brukens behof samt veds aflåtande till Glasbruk och Städer. Med Pottaske tillverkning, af Länets Hushålls-Sällskap upmuntrad och belöpad, har, i någre Socknar, början skedd, och den förut ringa Salpeterstillverkningen, fastän, från Statens sida, understödd och befrämjad, i odetydlig mon tilltagit. Länets och i synnerhet Norra Ångermanlands Fögderi fortfar att utmärka sig för fin och god linneväfnad, hvaraf en mängd afsättes på Stockholm till en årlig inkomst af ungefär 160,000 R:dr. Yllewäfnad idkas däremot allenast till husbehof. Till forslor gifvas, utom vid Bruken, få tillfällen, och af Gästgifveri skjut- sen, såsom härstädes erfordrande en upvakt-

ning, som skjutslegan icke ersätter, är ingen egentelig förtjenst påräknelig. Utöfver husbehovet, idka en mindre del jordbrukare hvarjehanda vinterslöjd, hvartill räknas större och mindre trädkärl, trädschedar, stolar med mera, som vanligen emot spannmål utbytes. Till Sjöfart, äger allmogen ännu blott några få fartyg, hvarmed utskeppas bräder och ved på Hernösand och Stockholm. Sex mindre kalkugnar i Medelpad gifva ganska måttelig afkastning.

Efter, i det föregående, skedd redovisning för hvarje närings ungefärliga tillstånd och dess verkan således på idkarens välmåga, återstår här det tillägg, att, ehuru ett eller annat ännu ej brukligt närings-fång kunde vara med ortens läge och naturtillgångar enligt, möter dock, vid dess utbredande, om ej annat hinder, åtminstone allmogens obenägenhet för andra arbeten, än sådane hvaraf Förfäderne hade sin utkomst.

Då Bruken ej sakna tillfälle att, ofra till bättre pris, annorstädes hämta sin spannemål, synes Brnks-rörelsen ej bero af ortens jordbruk, men väl af kolnings- och Forselnäringarne. Att sluta af förhållandet i Norra Ångermanland, är en något updrifven

linneväfnads återverkan på jordbruket, ofördelagtig, dels genom det utnagrande linsädet, dels ock genom jordens vårdslösande i öfrigt. Enahanda anmärkning gäller om sjöfarten och Landthandeln, i anseende till deras gemensamma egenskap, att från jordbruket bortföra en mängd af ortens Ynglingar och återlemna dem från vande all trägnare sysselsättning, hälst, efter hvad förut nämnt är, tillgång på tjenstefolk dess utom saknas.

H a n d e l - i L a n d e t. Ortens Landtmannavaror, Bräder, Bjelkar, Ved, Fogel, Smör, Fläsk, Talg och Skinn, sälja en del Innvånare sjelfve eller genom ombud i Rikets sydligare provinser, under hopp om större vinst. Landets öfriga varuförråd afsättes på Hernösand och Sundsvall, Borgsjö, Sollefteå, Hammars, Ullångers, Själevads, Arnäs och Fjällsjö Frimarknader, samt vid Svartviks, Skönviks, Vifsta, Nylands, Näske, Domsjö och Husoms Lastningsplatser. Såsom beläget vid halskusten och genomskuret af Elfvar, är Landet rikt på Sjö-Communicationer, och nödige vägar saknas ej eller. Angående Landt-och Gårdfarihandel, nämnes här nedanföre under rubriken **Stä d e r.**

4:o Politisk författning

K a m m a r V e r k.

Under de sist förflutne fem åren, har någon Hemmans Skattläggning ej skedt. Ett ödes-hemman finnes, och under nämnde tid äro 66 nybyggen beviljade, äfvensom hemmans klyfningarne fortgå. Likaledes äro till följe af den sist utkomne Skiftes-Stadgan, flere laga skiften begärde och på en del ställen började, för att befria jordägaren från det odlingshinder, han, å förut storskiftade, men ändå sammanblandade ägor, fått vidkännas. Till vatten-updämningar å andras ägor, äro Bruk och Vattenverk här i Länet ganska sparsamt berättigade, så att, öfver detta hinder vid jordens odling, sällan klagas. Förhållandet emellan Arrendatorer och sjelfägande Jordbrukare är som 1 till 20. Post-hemmanen äro, till antalet, 23 och Gästgifvaregårdarne 50.

Stats Bidrag. Utom hvad Tabellen innehåller rörande värdet af allmänna besvär och onera, bör här anföras, att, vid jämförelse emellan detsamma och hemmanens uppskattningsvärde, jordbruket finnes vara nog betungadt och att denna Moder-näring-

såmedelst hindras i sin fortkomst, emedan utaf den behållna afkastning och den arbetskraft, som därtill påräknas, en stor del bortgår i utskylder och andre prestationer, jemte det, under jordbrukets försummande, sådane binäringar tillgripas, som förr inbringa penningar, hvilket är händelsen i de svagare sädes orterne, där en må hända öfverdrifven brädsåguing måste, till krono utlagors och andre utgifters afbördande, öfvas. I synnerhet bära Nybyggerna med möda sin skatt, som, fastän, i anseende till deras belägenhet i Länets aflägsnaste och ofruktbaraste delar, bestämdt efter den i Författningarne medgifne lägsta grund, likväl synes vara för hög, enär det egenteligen är för mulbetet eller några å skogen glest spridda myror, som Nybyggaren skattar, ty det dåliga åkerlandet gifver antingen svag gröda eller missväxt, och skogs-producterne kunna, för aflägsenheten, ej med fördel afsättas.

I detta vidsträckt och glest bebodda Län, är eljest, ibland allmänna besvär och onera, skjutsningen ganska tung och hinderlig för hufvudnäringen, och genom den sysslolöshet och de tillfällen till hvarjehanda utsväfningar, som under hållningen ägarum,

rum, är åtminstone hållskjutsen tillika i moraliskt afseende förderflig, och Konungens Befallningshafvandes bemödande att ställa Gästgifvare-skjutsen på entreprenad har hitills fruktlöst aflupit. En del Socknar i Lännet, belägne 10 å 20 mil ifrån stora Landsvägen, kunna ej utgöra sig ålöpande skjuts-skyldighet, utan är den, emot viss afgift på selandet, fördeld på Landets öfrige Invånare. I anseende till vägarne längd samt mängden af större och mindre vattendrag, är ock, under den korrta och dyrbara sommartiden, Väg-och Brobyggnaden samt under de långa och svåra vintrarne, stöplogning och skottning högst betungande för Jordbrukaren, som i allmänhet också besväras, dock på en för jordbruket mindre angelägen årtid, af långväga Tionde och Gärdes-spannmåls forsslor; äfvensom mycken tid jemväl förspilles vid Pastoralierne lefvererande å särskildte terminer, där de icke äro, genom öfverenskommelse, till färre artiklar reducerade. — Af 136 ett tusen femhundra sextisju och ett tusen nie hundra tjugondedels mantal, utgöras Rotefrihets-medel till ett belopp af 1641 R:dr 38 sk. 2 rst.

Värdet af de i Tabellen upförde onera är funnit utaf kronans räkenskaper, veder-

börandes upgifter till Bevillnings-Taxering samt krono betjeningens för hvarje Socken meddelde uplysningar.

Politi. Någon allmän anstalt till ordningens och sedlighetens vidmagthållande har, under de sista fem åren, ej ansetts behöfva vidtagas. På Landet finnas inga ordentelige Skolor, utan besörja Föräldrarne vanligen sjelfve sine barns undervisning uti läsning och de första religions begreppen, och för dem, som åstunda räkne- och skrifkonstens inhämtande, är alltid i hvarje Socken enskildt biträde att tillgå. Något undervisnings-verk för nyttige slöjder finnes ej i Länets. Utom Kyrko-Råden och Sundhets Committeerne, vaka öfver hälsovården tre Provincial - Läkare, stationerade i Sundsvall, Sollefteå och Bjästa. Uti Hernösands Stad, där Hospital också finnes, har Länets Lazarett och Kurhus; i de fläste Socknar, äro Barnmorskor anställda och vaccinationen handhafves nöjaktigt. De fattige försörjas hvar inom sin Socken, sällan i Fattighus, utan vanligast vissa dygn hos hvarje jordägare. Gästgifverierne äro i försvarlig ordning, äfvensom Konungens Befallningshafvande, till väghållningens förbättrande, utfärdat Kungörelse under den 8 Julii 1826. Likaledes äro Länets Innvånare, genom

Kungörelse den 20 November förlidet år, Författningarne likmätigt, upmanade att hos Konungens Befallningshafvande upgifva, hvilka medel och utvägar de hälst åstunda till odjurens utödande vidtaga; hvilket ämne, sedan Socknestämme Protocoller från alla Socknar numera ingått, är under handläggning. Genom Hushålls-Sällskapets understöd och enskildtes bidrag, har, för Länet en Sparbank blifvit i Hernösands-Stad inrättad, med en fond af 206 R:dr 23 sk. 8 rst. Sockne magazinernes antal upgår för det närvarande till Sjutton och deras sammanräknade fond till 2564 tunnor spannmål och 1633 R:dr 11 sk. 4 rst i penningar. I de Socknar, där magaziner saknas, kommer, sedan Kongl. Maj:ts därtill lämnat Nådigt tillstånd, det Magazinerings sätt att antagas, att hvarje hemmans-brukare, uti egen, under behörig vård och tillsyn stäld sparlår, inslår ett vist quantum spannmål, vida öfverstigande inslaget uti Sockne-magazinerne, hvarföre Sparlårs-inrättningen ock anses för orten förmonligare, än de förre. Å landet, är endast vid Svartvikens-Lastningsplats i Njurunda Socken, med Konungens Befallningshafvandes tillstånd, krog inrättad.

5:o Städer.

Hernösands Stad, belägen på Her-

nön i granskapet af Ångerman-Elfvens utlopp i Bottniska - viken, har två goda hamnar in vid Staden, förenade genom det emellan ön och fasta landet löpande sund, som fördom kunnat med fartyg genomfaras, Handel och Sjöfart, Handtverkerier och Strömmings-fiske, jemte ringa jordbruk, äro de närings-fång, hvarpå Staden i synnerhet grundar sitt bestånd.

Utrikes Handel och Sjöfart drifver Staden enskildt med sex egna fartyg från 80 till 146 Lästers dräktighet och i Vifsta Varfs Bolag; med sju från 78 till 245 Läster. Dessa tretton fartyg utskeppa, till Södra Europa, Bjelkar och Bräder, jemte smärre partier, Tjära och Jern, och återvända med ballast eller saltlast, hvilken sednare för fragtförtjenst vanligen inköpes, dels för hemortens behof, dels till afsättning i Ryska hamnar, då conjuncturen så tillsäger. Dessutom har Staden fyra fartyg, som segla på Östersjön med Bräder och från Riga hemföra ortens behof af sädes-lindfrö.

Stadens Inrikes handel består i upköp och afsättning af ortens lineväfnader, bräder och victualier. Med Landtmannens öfverskott häraf, då närmaste Socknars och Jämtlänningarnes tillförsel undantages, blif-

wer Staden likväl, utom vid dess årliga marknader, icke besökt, utan är det egenteligen på Landets-frimarknader, som det utbjudes. Efter Ångermanlands hafskust med sina goda hamnar och långa Fjerdar och på den tio mil Segelbara Ångerman-Elfven, har Staden en lätt sjöcommunication med marknads orterne. Till Hufvud Staden föres det mästa af ortens öfverskotts producter och därifrån återhämtas dess behof af Specerier och kramvaror.

Handtverkerierne, inskränkte till hvad Stadens och Landets Innvånare behöfva, erbjuda, med vilkor af flit och ordenlighet, sine idkare en säker utkomst.

Fisken idkas af åttatio Borgare, hvilka, i saknad af Staden tillhörande fiskevatten, dels arrendera Kronans fiskelägenheter, dels, efter öfverenskommelser med allmogen, dess skattefisken begagna. Genom de sednare årens höga fiske arrenden och då fångsten icke eller varit öfver medelmåttan, har, bland denna del af Borgerskapet, en allmännare fattigdom börjat förmärkas. Den Strömming, som af Stadens-Fiskerskap fångas och insaltas, åtgår till det mästa för Stadens och Landets eget behof, och det är endast vid ymnigare fiske, som något kan, jemte kustbo-

ernes fångst, aflåtas till Stockholm och Gefle.

Beträffande handelns närvarande skick, har Landets hufvudsakligaste Exportartikel, Trädvarorne, de sista åren, fallit å utrikes ott, till ett ovanligt lågt pris, äfvensom fragtfarten icke eller varit på något sätt lönande. Tillika har förledet års förlust för Staden af tvenne dess största Utrikes gående fartyg varit mer, än känbar och medfört en betydlig minskning i den vanliga Exporten. Då Landtmannen, berättigad att afsätta egen och Grannars Gårdsafvel, sjelf i utbyte hemskaffar icke allenast sitt och deras behof af specerier och kramvaror, utan vida därutöfver, och Västgöthelandande, genom en, under hela året, fortsatt Gårdfarihandel, i öfrigt upfylla landet med allehanda köpmannavaror, så fortfar Stadens Inrikes handel att vara i aftagande. Lärfterne, Ångermanlands vackraste product, måste på frimarknaderne upköpas, ofta utur andra och tredje hand, af Speculanter bland allmogen, hvarigenom händer, att sällan någon förtjenst, vid försäljningen i Stockholm, kan erhållas, där en del Landtmän sjelfve sälja sitt lärft till lägre pris, än den Handlande betalt. Enahanda svårigheter möta vid Bjelk-och Bräduphannlingen, i ty att, jemte det varan

försämrats, i den mån Skogarne blifvit allt för mycket medtagne, Stockholms och Götheborgs med flere större Städers Grosshandlare, genom hållne Ombud i Skogstrakterne och ditskickade Handels Expediter, tid efter annan, dragit brädhandeln till sig, hvarförutan många bland allmogen försökt att i Stockholm sjelfve afsätta tillverkade och köpte trädvaror. På lika sätt, har handeln med victualier, fogel och skinnvaror, till större delen öfvergått till allmogens Landthandlare; som, både sommar och vinter, besöka Stockholm och omkring liggande Städer.

Detta är, i Länet, Gårdfari-och Landthandelns skadliga verkan på Stadsnäringen; men den skadar också Landtmannen både i ekonomiskt och moraliskt afseende. Gårdfarihandeln förleder särdeles ungdomen till inköp af öfverflöds artiklar och motarbetar, under det den sålunda underhåller, hos den upväxande generationen, en härskande böjelse för yppighet i kläder, hvarje försök att återföra folket till sparsamhet och tarflighet och en därigenom ökad välmåga. Landthandeln har samma följder och frånlockar jordbruket tillika många arbetare, förledd af hoppet, att med mindre möda, komma till förmögenhet; men då hans handels företag verkställas utan beräkning af tid och omkost-

nader, uteblifver den förväntade vinsten och Speculanten ser sig tvungen att fullfölja sin handelsmannabana under sköldsättning och vingleri, hvarom vittna toll, hos Häradets Rätterne, nu anhängige Landthandlare-Concurser; och ändå kan Landthandeln händre sägas vara i till än aftagande, en omständighet, som, äfven hos de vältänkande af allmogen, väcker bekymmer för framtiden.

Vid de här förut uppgifne förhållanden, kan Stadens inflytande på Landets kultur, näringar och konst flit icke vara betydlig. Särskilda prohibitiva förfatningar till Stadens förmon finnas icke. Per medium uppgår Tolagsavgiften till 140 R:dr, Hamnpennningarne till 70 R:dr, Mudderpenningarne till 210 och Bropennningarne till 20 R:dr årligen, och de ringa Vågpenningarne tillfalla Vågmästaren, såsom Lön. Af Stadens odlade jord, användes en mindre del till kål- och kryddgårdar, hufvudsakeligen till husbehof. Det ofriga besås vanligen med korn hvart sjunde år till det tionde och igenlägges därefter för hövaxten, i anseende därtill, att sedan all odlingsbar mark blifvit till ängar inhägnad, Boskapen måste, alla tider af året, för bristande mulbete, med foder underhållas.

Vid

Vid det i Staden varande Gymnasium, jemte Lärdoms- och Närings-Skola, undervisas ett vackert antal af Stiftets ungdom.

Boktryckeriet drifves af en Sättare och en Tryckare.

För sjukvården, lönar Staden en Läkare; hvarförutan, genom afledne Rådmannen E. Nybergs i lifstiden gjorde Testamentariska Disposition, två frisängar underhållas å Lazarettet för fattige sjuke bland Stadens innevånare.

Å Stadens fattighus, underhållas 15 personer för ålder och bristande arbetsförmåga, äfvensom ett mer än dubbelt antal medellose och behöfvande erhålla understöd qvartaliter; hvarjemte fattige Borgare och Sjömans-Enkor samt deras barn, efter Nybergiska Testamentet, njuta årlige pensioner från 20 till 50 R:dr Banco.

Under samma tak med fattighuset, är ett nytt arbetshus inrättadt på Stadens bekostnad, jemte en Fattig-Skola, hvar~~ett~~ emellan 50 och 80 fattige barn erhålla undervisning efter Bell-Lancasterska Metoden af en därtill antagen, med lön äfven

Fem-Års-Berättelse öfver Väster Norrlands Län.

af Staden försedd Lärare, och njuta de fattigaste barnen därstädes underhåll vissa tider om året.

Ett mindre Gästgifveri underhålles af Staden till resandes fortskaffande därifrån.

Sundsvalls Stad har, vid den genom Staden flytande åns utlopp i Bottniska viken, en god och rymlig hamn och således en fördelagtig belägenhet för Ut-och Inrikes handel, som, för Stadens och den omkringliggande ortens behof, idkas med 10 egne däckade fartyg, utom öppna båtar, hvarförutan hamnen besökes af Tyska, någon gång Engelska, men i synnerhet af Norska fartyg.

Härjemte hafva Stadsboerne en tredjedel uti Vifsta-Skeppsvarf, och således lika stor del uti sju större fartyg, som gå till Utrikes orter.

Med förenämnde fartyg, utskeppas årligen omkring 7,500 Bjelkar, 5,500 tolfster bräder af diverse dimensioner och 250 Skep:d. Stångjern till Utrikes orter, hvarifrån förenämsta import-varan Salt hämtas, efter medeltal räknadt till 3,000 tunnor,

Den Inrikes Sjöfarten idkas förnämligast på Stockholm, hvarifrån Specerier och andre förnödenhets varor med de fleste af Stadens egna fartyg erhållas.

Stadens handel med ortens producter af smör och fogel har i sednare tider uphört, emedan en mängd bönder och unge bondsöner lagt sig på denna handelsgren, äfvensom handeln med landets Innevånare lider betydligt intrång af många Vestgötehandlande, hvilka icke allenast sälja förnödenhets-varor af väfnader och dylikt, utan ock rikeligen förse allmogen med Lux-articlar.

Vid Stadens Skeppsvarf äro Stadens egne fartyg merendels byggde och reparerade och under dessa sista fem åren, sex stycken däckade fartyg där nybyggde.

I sednare tider, hafva Fiskerierne vid de Staden år 1624 Nådigst donerade Fiskelägen på Brämön och Lörudden samt Krankbohamn i Njurunda Socken ej varit särdeles lönande, emedan, då Stadens Fiskerskap fordom kunnat därstädes upphämta nära 3000 tunnor strömming, händer nu ofta, att knapast hälften däraf erhålles, och äfven för innevarande år, äro utsigterne för någon ymnig fångst icke gynnande, emedan det så

kallade notfisket, hvarigenom den största mängden af Strömming midsommarstiden erhålles, varit ganska obetydligt.

I Staden finnes en privilegierad Tobaks-Fabrik, hvars tillverkning, i sednare åren, uppgått per medium till 2000 Skålpund snus.

På Stadens ägor, äro följande lägenheter att anmärka, nemligen:

Tre stycken tull-mjölqvarnar med tillsammans sex par stenar, men hvilka, jemte åtskillige små husbehofsqvarnar, icke kunna, i anseende till ojämn vattendrägt, betjena orten med tillräcklig mäl, hvarföre äfven mjöl måste hämtas ifrån Stockholm.

Ett Tegelbruk, i sednare åren anlagdt, har ännu icke hunnit till högre årlig tillverkning än 25 tusende taktegel efter medeltal räknadt.

En grofbladig Tull-Sågqvarn med 2 ramar kan tillverka per medium 200 tolfter bräder årligen.

Stadens inkomst genom Tolags-afgiften uppgifves, per medium till 341 R:dr 20 sk, Vågpenningarne till 26 R:dr 10 sk, B:co,

Påhl- och mätare-penningar samt Stadsafgift för varor till 335 R:dr 15 sk. och hamn och duc d' albe-afgifter till 468 R:dr om året.

Utaf välgörande Inrättningar är att anmärka: Stadens Fattighus, hvarest 6 a 7 fattige och orklöse personer hafva fritt uppehälle och husrum, hvarjemte 24 i torftighet stadde personer njutit, efter omständigheterna, större eller mindre underhåll af fattigmedlen.

För sjukvården, har Staden en Stads Läkare och för Ungdomens undervisning en Apologist-Schola, som frekventeras af 40 å 50 gossar, hvarförutan en särskild Schola efter Bell-Lancasterska methoden blifvit, i sednare åren, inrättad genom f. d. Rector Scholæ, numera Kyrkoherden i Liths Socken och Jemtland, Magister Nils Feltströms berömliga försorg, och efter hans aflyttning, med nit och ospard möda, fortsattes genom Prästerskapets åtgärd.

Angående handtverkeriernes och handels tillstånd, Stadens inflytande på Landets cultur, näringar och konstflit, samt an-

vändandet af Stadsjorden, gälla i öfrigt de
för Hernösand gjorde anmärkningar.

Hernösand, 2 Lands-Cancelliet, den 15
Augusti 1828.

H. MÖRNER.

S. Hillberg.